

Absolūtais aizliegums kļūt par otra laulātā bērna adoptētāju personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, neatbilst Satversmes 110. pantam

2019. gada 5. decembrī Satversmes tiesa ir pieņēmusi spriedumu lietā Nr. 2019-01-01 “Par Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 110. pantam”.

Apstrīdētā norma

Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punktā noteikts, ka par adoptētāju nedrīkst būt persona, kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas.

Augstāka juridiska spēka normas

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 96. pants: “Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.”

Satversmes 110. pants: “Valsts aizsargā un atbalsta laulību — savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.”

Lietas fakti

Lieta ierosināta pēc Augstākās tiesas pieteikuma. Augstākās tiesas izskatīšanā ir administratīvā lieta, kas ierosināta pēc personas pieteikuma par bāriņtiesas lēmumu atteikties atzīt viņu par otra laulātā bērnu adoptētāju.

Pieteicējs Augstākās tiesas izskatīšanā esošajā administratīvajā lietā ar savu laulāto un viņas bērniem dzīvo kopīgā saimniecībā jau vairāk nekā desmit gadus. Pieteicējs piedalās laulātās bērnu ikdienas aprūpē un uzraudzībā no bērnu mazotnes. Tādēļ Augstākā tiesa uzskata, ka pieteicēja un bērnu starpā pastāv faktiskas ģimenes attiecības. Tomēr bāriņtiesa, pamatojoties uz apstrīdēto normu, atteikusies atzīt pieteicēju par viņa laulātās bērnu adoptētāju, jo persona pirms gandrīz divdesmit gadiem bijusi sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu.

Augstākā tiesa uzskata, ka apstrīdētā norma rada Satversmes 96. un 110. pantā ietverto pamattiesību ierobežojumu. Šis pamattiesību ierobežojums neatbilstot samērīguma principam, jo leģitīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Tādēļ Augstākā tiesa apturējusi tiesvedību lietā un vērsusies Satversmes tiesā.

Tiesas secinājumi

Par prasījuma precizēšanu

Satversmes tiesa atzina, ka adopcijas procesā var pastāvēt dažādas situācijas, proti, persona var adoptēt bērnu no bērnu aprūpes iestādes, savu aizbilstamo, savā ģimenē kā audžuģimenē ievietotu bērnu vai sava laulātā bērnu, ar kuru jau dzīvo kopā. Tomēr izskatāmas lietas pamatjautājums bija par to, vai valsts rīcība, apstrīdētajā normā ietverot arī aizliegumu adoptēt otra laulātā bērnu, atbilst tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību un ģimenes aizsardzību. Ņemot vērā minēto, Satversmes tiesa izlēma vērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. un 110. pantam, ciktāl šī norma attiecas uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai. [15.]

Par Satversmes 96. pantu

Satversmes tiesa secināja, ka Satversmes 96. panta tvērumā privātās dzīves neaizskaramības aspektā neietilpst tiesības adoptēt konkrētu bērnu. Līdz ar to tiesvedība lietā daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 96. pantam tika izbeigta. [16.3.]

Par Satversmes 110. pantu

Lai izskatāmajā lietā izvērtētu, vai valsts ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā ietvertu pienākumu nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību adoptijas jomā, Satversmes tiesa pārbaudīja: pirmkārt, vai likumdevējs ir veicis pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības adoptijas jomā nodrošināšanai; otrkārt, vai šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai ir ievēroti no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas. [17.]

Satversmes tiesa atzina, ka valstij ir pienākums nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību, kas prasa tādu tiesisko regulējumu, kas izveido un uztur sociālajā realitātē pastāvošo ģimenes attiecību tiesisko ietvaru, nosakot šo attiecību dalībnieku personiskās un mantiskās attiecības. Šis pienākums ietver adoptijas tiesiskā ietvara izveidi, tā nosakot ģimenes tiesisko attiecību pamatus. [16.2., 16.3.]

Satversmes tiesa norādīja, ka likumdevējs, pieņemot Civillikumu, Bērnu tiesību aizsardzības likumu, kā arī paredzot adoptijas kārtības izdošanu uz to pamata, ir veicis pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības nodrošināšanai adoptijas jomā, tomēr šie pasākumi nav veikti pienācīgi. [18.3.]

Satversmes tiesa secināja, ka apstrīdētajā normā ar mērķi aizsargāt bērnus no vardarbības ir ietverts absolūts aizliegums kļūt par adoptētāju, taču tas neatbilst samērīguma principam. Likumdevējs nebija pārliecinājies par apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma atbilstību bērna vislabākajām interesēm visos gadījumos. Proti, likumdevējs nebija vērtējis

vajadzību ne tikai aizsargāt bērnus no vardarbības, bet arī pēc iespējas nodrošināt to, ka viņi uzaug ģimeniskā vidē. Tāpat likumdevējs nebija vērtējis, vai un kā tādas personas, kura iepriekš ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, uzvedība laika gaitā var mainīties. [19.1., 19.2., 23.2.]

Satversmes tiesa atzina, ka bāriņtiesai jau šobrīd ir pienākums veikt potenciālā adoptētāja ģimenes dzīves, personības un attiecībā uz viņu sagatavoto medicīnas speciālistu dokumentu izpēti, kā arī izvērtēt to, vai katra konkrētā situācija atbilst bērna vislabākajām interesēm. Turklāt adopciju apstiprina tiesa, kurai arī jāpārlicinās par to, ka adopcija atbilst bērna vislabākajām interesēm. Tātad iespēja izvērtēt to, vai persona, kura reiz sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu, drīkst kļūt par adoptētāju, sasniegtu apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma mērķi – bērnu tiesību aizsardzība – tādā pašā kvalitātē. Tomēr arī individuāla izvērtējuma iespējamība nebūt negarantē personai tiesības iegūt adoptētāja statusu. [24.2.]

Par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma zaudē spēku

Attiecībā uz personām, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, apstrīdētā norma zaudē spēku no brīža, kad to šīm personām piemērojusi bāriņtiesa. Savukārt attiecībā uz citām personām apstrīdētā norma zaudē spēku no sprieduma publicēšanas dienas. Abos gadījumos adopcijas procesā gan administratīvajā, gan vispārējās jurisdikcijas tiesā tieši piemērojams Satversmes 110. pants, kā arī šajā spriedumā ietvertās atziņas. [25.]

Satversmes tiesa nosprieda:

1) izbeigt tiesvedību lietā daļā par Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punkta, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam;

2) atzīt Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adoptijai, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam;

3) attiecībā uz personām, kas uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, atzīt Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punktu, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adoptijai, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam un spēkā neesošu no brīža, kad to šīm personām piemērojusi bāriņtiesa.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas stāsies spēkā tā publicēšanas dienā. Spriedums tiks publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:
http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/01/2019-01-01_Spriedums.pdf#search=

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas priekšsēdētājas palīdze

Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv,

67830749, 26200580